

УДК 340.12+343.1

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-10\(50\)-1296-1305](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-10(50)-1296-1305)

Циганюк Юлія Володимирівна докторка юридичних наук, професорка професорка кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, <https://orcid.org/0000-0002-8495-3583>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження взаємозв'язку кримінального процесу та філософії права як двох взаємодоповнювальних і взаємозалежних феноменів правової системи. Показано, що кримінальний процес не зводиться виключно до набору правових норм і процедур, а виявляє глибинний ціннісний та світоглядний зміст, пов'язаний із категоріями справедливості, свободи, відповідальності, людської гідності та істини. На прикладі онтологічного, гносеологічного, аксіологічного та антропологічного вимірів філософії права розкрито, що кожен із них надає кримінальному судочинству додаткових змістових характеристик: онтологічний – окреслює місце кримінального процесу у правовій дійсності, гносеологічний – визначає природу пізнання істини у межах доказування, аксіологічний – формує моральні орієнтири діяльності суду й сторін, антропологічний – підкреслює значення особи як найвищої цінності.

Окрему увагу приділено аналізу впливу різних філософсько-правових шкіл (природно-правової, позитивістської, соціологічної та комунікативної) на розвиток кримінального процесу.

Розглянуто приклади практики Конституційного Суду України та ЄСПЛ, інших судів України, у яких філософські засади безпосередньо втілюються у рішеннях щодо дотримання прав людини та гарантій справедливого суду. Обґрунтовано висновок, що ефективність і легітимність кримінального процесу залежать від гармонійного поєднання нормативних вимог та філософсько-правових цінностей, а подальший розвиток українського кримінального судочинства має спиратися на інтеграцію доктрини прав людини та засад верховенства права.

Ключові слова: філософія права, кримінальний процес, справедливість, суд, свобода, гідність, істина, аксіологія, онтологія, правосвідомість.

Tsyganiuk Yulia Volodymyrivna Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Criminal Law and Procedure, Leonid Yuzkov Khmelnytsky University of Management and Law, Khmelnytsky, <https://orcid.org/0000-0002-8495-3583>

THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN CRIMINAL PROCEDURE AND THE PHILOSOPHY OF LAW

Abstract. The article provides a comprehensive study of the interrelation between criminal procedure and the philosophy of law as two complementary and interdependent components of the legal system. It is demonstrated that criminal procedure cannot be reduced solely to a set of legal norms and procedural rules, since it embodies profound axiological and conceptual meanings related to the categories of justice, freedom, responsibility, human dignity, and truth. By examining the ontological, epistemological, axiological, and anthropological dimensions of the philosophy of law, the author argues that each of them enriches criminal procedure with additional substantive characteristics: the ontological dimension determines its place within legal reality; the epistemological one explains the nature of establishing truth in evidence evaluation; the axiological one defines the moral guidelines of courts and participants; the anthropological one emphasizes the intrinsic value of the human person as the highest legal good. Special attention is devoted to analyzing the influence of natural law, positivist, sociological, and communicative schools of legal thought on the development of criminal proceedings. The article further addresses the jurisprudence of the Constitutional Court of Ukraine and the European Court of Human Rights, other courts of Ukraine, which explicitly demonstrate how philosophical principles are implemented in decisions concerning human rights and the guarantees of a fair trial. It is concluded that the effectiveness and legitimacy of criminal procedure depend on the harmonious integration of normative prescriptions with philosophical and legal values. Moreover, the modernization of Ukrainian criminal proceedings must rely on the doctrine of human rights and the principle of the rule of law as its fundamental pillars.

Keywords: philosophy of law, criminal procedure, justice, court, freedom, dignity, truth, axiology, ontology, legal consciousness.

Постановка проблеми. Кримінальний процес є складною системою правових норм, що регулюють діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду у сфері встановлення фактів злочинів, притягнення винних до відповідальності та захисту прав людини. Саме у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) визначено, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна

правова процедура [1]. Їх сутність виходить за межі суто нормативного виміру і потребує аналізу в категоріях філософії права, що дозволяє виявити глибинні основи справедливості, свободи та відповідальності.

Сучасний розвиток правової системи України, орієнтований на європейську інтеграцію, ставить перед наукою та практикою кримінального процесу питання гармонізації юридичних норм із цінностями прав людини. Це актуалізує необхідність комплексного аналізу філософсько-правових основ кримінального судочинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємозв'язку права і моралі, закону і справедливості розглядалися у працях Арістотеля, Платона, Т. Гоббса, Дж. Локка, І. Канта та Г. Гегеля. У ХХ столітті Л. Фуллер, Г. Гарт, Дж. Ролз розробили концепції правового порядку і моральності права.

Вітчизняні науковці, які переважно досліджують проблеми істини та доказування у кримінальному процесі, справедливості судового рішення, акцентують увагу на аксіологічних засадах правової системи, ролі правосвідомості, справедливості та верховенства права у кримінальному процесі. Проте інтегральне дослідження взаємодії кримінального процесу та філософії права залишається недостатньо розробленим, що обумовлює актуальність теми.

Мета статті полягає у виявленні взаємозв'язку між кримінальним процесом та філософією права.

Завдання дослідження:

- проаналізувати онтологічні, гносеологічні та аксіологічні виміри кримінального судочинства;
- дослідити вплив основних філософсько-правових шкіл на кримінальний процес;
- обґрунтувати роль ціннісних засад у забезпеченні легітимності кримінального правосуддя;
- показати практичний вимір філософських ідей у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та Конституційного Суду України, практиці інших судів України.

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо із характеристики онтологічного виміру кримінального процесу.

Класичну онтологію розуміють як науку про фундаментальні структури буття, як дослідження суцього в світлі принципів. Йдеться про онтологію як загальну метафізику (*metaphysica generalis*), що успадкувала традиції середньовічної схоластики і німецької академічної філософії (*Schulphilosophie*) першої половини XVIII сторіччя [2, с. 30].

Онтологія кримінального процесу визначає його місце у правовій системі та суспільному житті. З погляду філософії права кримінальний процес є способом буття права в його конкретно-процедурній формі. Він відображає сутність права як явища, що існує не лише в абстрактних нормах, а й у конкретних формах діяльності органів досудового розслідування, прокуратури,

суду та адвокатури. Кримінальне судочинство виступає тією сферою, де право стає практикою, втілюється у процесуальних діях та рішеннях.

Таким чином, аналіз онтологічної природи кримінального процесу дає можливість побачити його не лише як механізм державного примусу, а як інструмент соціального регулювання, що ґрунтується на фундаментальних ідеях права. Це також дозволяє зрозуміти, чому кримінальний процес у різних державах по-різному розвивається залежно від правової культури та філософських традицій суспільства.

Надалі звернемо увагу на гносеологічний аспект, особливо в контексті істини та доказування.

В рамках юридичної гносеології вивчаються теорія і методологія юриспруденції, формуються підходи, методи, концепції, що визначають напрями дослідження правової реальності. Базою отримання достовірної інформації і знань є логіка правильного правового мислення, яке виступає як специфічно логічна й інтелектуальна діяльність, спрямована на вирішення задач, пов'язаних з використанням правових засобів і правових аргументів, що враховують сучасні правила лінгвістичних (мовних) норм (листи і мови) і виключають інформаційні просторіччя [3, с. 26-27].

Гносеологічний вимір кримінального процесу концентрується на проблематиці пізнання істини у межах судочинства. Визначення того, що є «об'єктивною істиною» у справі, завжди було дискусійним у філософії права та кримінально-процесуальній науці.

У сучасному кримінальному процесі України істина розглядається як результат діяльності суду й сторін у межах змагальної процедури. Проте критерії достовірності та переконливості доказів значною мірою спираються на епістемологічні ідеї: поняття істини як відповідності, когерентності або прагматичної доцільності. Наприклад, для розуміння внутрішнього переконання судді при оцінці доказів необхідно засновуватись на філософському розумінні істини як синтезу ціннісних орієнтирів такого судді та його знань.

Таким чином, питання істини в кримінальному процесі не може бути розглянуте лише у правовій площині. Воно має і філософський вимір, адже стосується Природи пізнання, можливостей і меж людського судження.

У кримінальній процесуальній діяльності часто піднімаються питання справедливості, гідності та свободи. У цьому проявляється аксіологічний аспект.

Аксіологія права досліджує ціннісний аспект права, тобто цінності права, правові цінності й право як цінність, а також ціннісний аспект правознавства як наукової та навчальної дисципліни.

Цінності права є загальнолюдськими, такими, які право впроваджує в життя суспільства. Це – людина, її життя, свобода, рівність, справедливість тощо.

Правові цінності право створює для впровадження загальнолюдських цінностей у суспільне життя-правопорядок, права людини, правосвідомість, норми права тощо [4, с. 54].

Аксіологія кримінального процесу визначає його ціннісні орієнтири. Центральними категоріями тут виступають справедливість, гідність і свобода.

Справедливість у кримінальному процесі має відношення не тільки до змісту судового рішення, а й до відповідності такого моральним уявленням суспільства про потрібне і правильне. Суд, ухвалюючи рішення, повинен забезпечити баланс між суспільними інтересами та правами сторін.

Гідність особи виступає фундаментальною засадою, що передбачає заборону катувань, повагу до приватного життя та забезпечення права на захист.

Свобода є одночасно і правом, і умовою відповідальності. У кримінальному процесі свобода обмежується лише настільки, наскільки це необхідно для досягнення легітимних цілей правосуддя.

Ці цінності визначають моральний каркас кримінального процесу й гарантують його гуманістичний характер.

Наступним розглянемо антропологічний підхід. Антропологізм – орієнтація підходу до створеної людиною і представленої насамперед на власне людському началі дійсності, у світлі його вимог людське буття соціальне й приватне розглядається у вимірах особистості, у можливостях і тенденціях виявів людини у її людських якостях [5, с. 4]. А оскільки право є сферою спільних інтересів юриспруденції та філософії, важливим аспектом розвитку юридичної науки є використання при проведенні досліджень філософських знань, зокрема, досвіду філософської антропології (філософії людини) [6, с. 123].

Антропологічний вимір підкреслює значення людини як центральної цінності кримінального судочинства. Особа у процесі виступає не лише як об'єкт державного примусу, а передусім як суб'єкт права.

Тому КПК України закріплює заборону жорстокого поводження, право на допомогу адвоката (як захисника, представника, чи адвоката), охорону честі й гідності учасників процесу тощо. У цьому відображено філософську ідею автономії особистості, яка бере початок від кантівської етики та сучасних концепцій прав людини. А первинно це закріплено у ч. 1 ст. 8 КПК України при розкритті засади верховенства права.

Застосування антропологічного підходу дозволяє розглядати кримінальний процес не як абстрактну процедуру, а як простір реального життя людей, де відбувається перевірка дієвості правових і моральних засад суспільства.

Принадібно потрібно зазначити, що розвиток кримінального процесу відображає вплив різних філософсько-правових шкіл.

Так, природно-правова школа (Г. Гроцій, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо) обґрунтовує ідею природних, невідчужуваних прав людини. Саме вона вплинула на формування принципів презумпції невинуватості та права на захист.

Позитивістська школа (О. Конт, Г. Кельзен) акцентує увагу на формальній визначеності норм, суворому дотриманні процесуальних процедур.

Соціологічна школа (Е. Ерліх) підкреслює значення реальної судової практики і «живого права» у формуванні кримінального процесу.

Комунікативна теорія права (Ю. Габермас) розглядає суд як простір комунікації, де відбувається пошук згоди на основі аргументів, що безпосередньо перегукується із принципом змагальності.

Усі ці підходи визначають багатовимірність кримінального процесу і демонструють, що його розвиток неможливий без філософського осмислення.

Але написання цієї статті та вирішення її завдань неможливе без аналізу судової практики.

Філософсько-правові засади кримінального процесу проявляються у практичному вимірі насамперед у діяльності Конституційного Суду України (далі – КСУ) та ЄСПЛ.

Так, у рішеннях КСУ неодноразово наголошувалося на необхідності дотримання принципу верховенства права та пропорційності при застосуванні обмежувальних заходів.

Наприклад, у справі про відповідність Конституції положень щодо тримання під вартою

Суд підкреслив, що свобода особи є фундаментальною цінністю і може бути обмежена лише у виняткових випадках, коли цього вимагають суспільні інтереси [7].

ЄСПЛ, тлумачачи статті 5 і 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, послідовно розвиває концепцію справедливого суду. У рішеннях «Салов проти України» [8], «Нечипорук і Йонкало проти України» [9] Суд визнав, що порушення права на захист та використання доказів, здобутих із застосуванням насильства, суперечать не лише положенням Конвенції, але й філософським ідеям гідності та справедливості.

У такий спосіб міжнародна та практика КСУ підтверджують, що кримінальний процес не можна зводити лише до набору процедурних приписів. Він є механізмом реалізації фундаментальних цінностей права.

Але використання філософських категорій (справедливість, істина, свобода, гідність, верховенство права) зустрічається не лише у рішеннях Конституційного Суду та ЄСПЛ, а й у практиці судів першої інстанції, апеляційних та Верховного Суду.

У рішеннях місцевих судів іноді прямо вживаються категорії справедливості чи людської гідності.

Наприклад:

- при обранні запобіжного заходу суди часто посилаються на принцип пропорційності, який по суті є філософсько-правовою категорією;

- при розгляді справ щодо катувань чи неналежного поводження суди акцентують увагу на захисті гідності людини та забороні нелюдського поводження.

Суди апеляційної інстанції більш системно вживають поняття справедливості, балансу, між суспільним і приватним інтересом, верховенства права.

Такі категорії використовуються:

- при оцінці допустимості доказів, отриманих із порушенням прав людини;
- при розгляді апеляцій на вироки, коли апеляційні суди посилаються на необхідність забезпечення справедливого суду відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини.

У практиці Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду філософські категорії набули сталого значення, зокрема:

- категорія істини: суди зазначають, що завданням кримінального провадження є встановлення об'єктивної істини на основі дослідження всіх доказів;

- категорія справедливості: застосовується при тлумаченні принципів кримінального процесу та при оцінці справедливості покарання;

- категорія гідності: касаційний суд неодноразово наголошував на неприпустимості використання доказів, отриманих із порушенням права на гідність та свободу людини;

- категорія верховенства права: використовується як загальна філософсько-правова основа для тлумачення норм КПК України.

У судових рішеннях можна зустріти окремі формулювання які розкривають описані нами філософські підходи у взаємодії із практикою кримінальної процесуальної діяльності: «суд, обираючи запобіжний захід має виходити з принципу пропорційності та необхідності забезпечення балансу між публічним інтересом і правами людини...»; «недопустимим є використання доказів, отриманих у спосіб, що принижує гідність людини...» тощо.

У практиці українських судів на всіх рівнях – від першої інстанції до касації – можна зафіксувати вживання філософських категорій, особливо коли суди мотивують свої рішення, посилаючись не лише на нормативні акти, а й на загальні засади права. Так, у вироку Держинського районного суду м. Харкова знаходимо взаємозв'язок внутрішнього переконання та істини: «Суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження...» [10]. Це класична процедура, де філософська категорія істини (через «внутрішнє переконання») реалізується у правозастосуванні.

У постанові суду № 400/1549/18 (05.06.2024) учасники справи посилаються на норму ст. 370 КПК про те, що рішення повинно бути «законним обґрунтованим та вмотивованим» [11]. Хоч це й формальна вимога, мотивування у рішенні часто містить посилання на справедливість чи моральну оцінку адекватності рішення, що є проявом філософського підходу.

У огляді судової практики Касаційного кримінального суду вказано, що законодавчі обмеження права на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді «не порушують принципу пропорційності ... та відповідають принципу правової визначеності» [12]. Ідея «співмірності», «пропорційності» — це філософська категорія, яка тут використовується для обґрунтування допустимості обмежень.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу сформулювати відповідні висновки. Кримінальний процес і філософія права перебувають у тісному взаємозв'язку. Філософія права забезпечує світоглядні та методологічні основи кримінального судочинства, формує його ціннісну базу.

Онтологічний вимір кримінального процесу дає змогу зрозуміти його як форму існування права, гносеологічний – розкрити сутність доказування й проблематику істини, аксіологічний – визначити місце справедливості, свободи і гідності, а антропологічний – наголосити на цінності особистості.

Вплив різних філософсько-правових шкіл (природно-правової позитивістської, соціологічної, комунікативної) позначився на формуванні сучасних засад кримінального процесу. Практика Конституційного Суду України та ЄСПЛ, інших судів України підтверджує, що кримінальне судочинство є не лише процедурою, а й простором утвердження філософських цінностей.

Подальший розвиток кримінального процесу в Україні має відбуватися на основі інтеграції філософсько-правових принципів у законодавство й правозастосування. Це забезпечить гуманістичний характер і легітимність правосуддя.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2735>
2. Баумейстер А. Онтологія як філософська дисципліна: український контекст Філософська думка. 2013. № 5. С. 26-40. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Philos_2013_5_7
3. Брижко В.М. Філософія права: гносеологія у сфері інформаційного права. Правова інформатика, 2014, № 2(42). С. 25-32 URL : https://ippi.org.ua/sites/default/files/14bvmsip_1.pdf
4. Бандура О.О. Аксіологія права як складова філософії права. Філософські та методологічні проблеми права. 2015. Том 10 № 1-2. С. 45-55. URL: <https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/398>
5. Соколова О. М. Антропологізм філософії права Памфіла Юркевича: освітньо-виховний ракурс. «Перспективи». Соціально-політичний журнал. 2020. № 1. С. 4-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Perspekt_2020_1_3
6. Гудима Д. А. Філософсько-антропологічний підхід - методологічний фундамент сучасної юридичної науки. Проблеми філософії права. 2003. Т. 1. С. 122-125.
7. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Оніщенка Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою). Рішення Конституційного суду України від 18.07.2024 № 8-р(П)/2024. Справа № 3-88/2022(205/22, 114/24). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>
8. Справа «Салов проти України» (Заява N 65518/01). Рішення, Справа від 06.09.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_428#Text
9. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява N 42310/04). Рішення, Справа від 21.04.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text
10. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 6 серпня 2024 року. Справа 638/14029/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120873448?utm_source=chatgpt.com

11. Постанова Верховного Суду колегією суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 5 червня 2024 року. Справа № 400/1549/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119583699>

12. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за травень 2024 року. Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи; заст. голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду к. ю. н. Н. О. АНТОНЮК. Київ, 2024. 65 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_05_2024_1.pdf?utm_source=chatgpt.com

References:

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine dated 13 April 2012 No. 4651-VI] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2735> [in Ukrainian].

2. Baumeister, A. (2013). Ontolohiia yak filofs'ka dystsyplina: ukraïns'kyi kontekst [Ontology as a philosophical discipline: The Ukrainian context]. Filofska dumka, (5), 26–40. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Philos_2013_5_7 [in Ukrainian].

3. Bryzhko, V. M. (2014). Filofiiia prava: hnoseolohiia u sferi informatsiinoho prava [Philosophy of law: Epistemology in the field of information law]. Pravova informatyka, 2(42), 25–32. Retrieved from: https://ippi.org.ua/sites/default/files/14bvmsip_1.pdf [in Ukrainian].

4. Bandura, O. O. (2015). Aksiolohiia prava yak skladova filofii prava [Axiology of law as a component of the philosophy of law]. Filofski ta metodolohichni problemy prava, 10(1–2), 45–55. Retrieved from: <https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/398> [in Ukrainian].

5. Sokolova, O. M. (2020). Antropolohizm filofii prava Pamfila Yurkevicha: osvith'o-vykhovnyi rakurs [Anthropologism of Pamfil Yurkevych's philosophy of law: An educational dimension]. Perspektyvy: Sotsial'no-politychnyi zhurnal, (1), 4–10. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Perspekt_2020_1_3 [in Ukrainian].

6. Hudyma, D. A. (2003). Filofs'ko-antropolohichni pidkhid — metodolohichni fundament suchasnoï yurydychnoï nauky [The philosophical-anthropological approach as a methodological foundation of modern legal science]. Problemy filofii prava, 1, 122–125. [in Ukrainian].

7. Konstytutsiyni Sud Ukrainy. (2024, July 18). Rishennia № 8-r(II)/2024 u spravi № 3-88/2022 (205/22, 114/24) (sprava pro harantii sudovoho kontroliu za dotrymanniam prav osib, yakykh utrymuiut' pid vartuju) [Decision No. 8-r(II)/2024 in case No. 3-88/2022]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text> [in Ukrainian].

8. European Court of Human Rights. (2005, September 6). Salov v. Ukraine, no. 65518/01. (n.d.). zakon.rada.gov.ua Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_428#Text [in Ukrainian].

9. European Court of Human Rights. (2011, April 21). Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine, no. 42310/04 (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text [in Ukrainian].

10. Dzerzhynskiy District Court of Kharkiv. (2024, August 6). Vyrok u spravi № 638/14029/24 [Verdict in case No. 638/14029/24]. (n.d.). reyestr.court.gov.ua Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120873448> [in Ukrainian].

11. Verkhovnyi Sud Ukrainy, Kasatsiyni kryminal'nyi sud. (2024, June 5). Postanova u spravi № 400/1549/18 [Supreme Court (Criminal Cassation Court) ruling in case No. 400/1549/18]. (n.d.). reyestr.court.gov.ua Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119583699> [in Ukr].

12. Verkhovnyi Sud Ukrainy, Kasatsiyni kryminal'nyi sud. (2024). Ohliad sudovoi praktyky KKS u skladi Verkhovnoho Sudu (aktual'na praktyka): Rishennia, vneseni do YeDRSR, za traven' 2024 roku [Review of case-law of the Criminal Cassation Court (May 2024)]. (n.d.). supreme.court.gov.ua Kyiv. Retrieved from: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_05_2024_1.pdf?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].